

УДК 316.422.42:37.013

Берестецька Н. В.

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми. Сьогодні людство перебуває у стані інтенсивної трансформації загальнополітичних, економічних, соціальних, освітніх та культурних систем. Новою характерною рисою сучасного суспільства є глобалізація, що означає суттєве збільшення безпосереднього простору, поля виникнення, реалізації та впливу наслідків окремих дій в різноманітних сферах людської життєдіяльності. Глобалізація, як тенденція розвитку сучасного суспільства, активно впроваджується у свідомість всього людства, впливаючи на його духовний та матеріальний стан.

Так, глобалізація тяжіє до інтенсивного зближення і взаємодії різних частин цілісного світу та сфер суспільства. Разом із тим, із позитивними аспектами глобалізаційних процесів з'явилися і суттєві проблеми. Виникнення нових суспільних характеристик суттєво трансформує соціальні відносини та впливає на загальну переоцінку цінностей як окремої особи, так і великих національних, територіальних спільнот. За таких умов постає проблема розуміння закономірностей розвитку суспільства в цілому та його певних галузей, які зазнають впливу глобалізації. Ці факти спричинили інтерес до впливу глобалізаційних процесів на систему сучасної освіти. В цьому і полягає актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз [1-10] показав, що глобалізація як наукова проблема почала детально досліджуватися з 90-х років минулого століття, хоча думки про єдність систем та створення світового суспільства виникли значно раніше. Філософія глобалізму спирається на теоретичні концепції К. Поппера, С. Гантінгтона, Ф. Фукуями та ін. Серед

вітчизняних вчених можна назвати С. Кримського, Л. Левчука, В. Ляха, О. Мозгового. Проте здебільшого їхні праці присвячені філософським, економічним та соціополітичним аспектам глобалізації. Проблема зв'язку глобалізації та педагогіки потребує детального дослідження та роз'яснення.

Формулювання цілей статті. Мета статті – пояснити явище глобалізації та вплив глобалізаційних процесів на розвиток суспільних відносин, а також проаналізувати зв'язок глобалізації та педагогіки, уточнити деякі аспекти адаптації системи освіти в новому середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація – одне із найбільш дискусійних питань останніх десятиліть щодо розвитку сучасного світу. Сам термін почав використовуватися як науковий лише у 1990-х роках, майже витіснивши поняття „постмодернізм”, яке широко використовувалося для опису складності та різноманіття сучасного світу.

Американський соціолог Р. Робертсон одним з перших звернувся до проблеми глобалізації, використавши слово „глобальність” у своїх дослідженнях [9]. До цього часу глобалізація пов'язувалася лише із екологічними та технологічними науками. Сьогодні для опису процесів, пов'язаних із глобалізацією, часто використовуються й інші поняття – постіндустріальна епоха, вік інформаційної революції, техноглобалізм тощо. Всі вони відображають важливі зміни та перетворення, які несе глобалізація.

Існують різноманітні точки зору щодо змісту глобалізації. В одних дослідженнях акцентуються економічні аспекти, в інших – наголос робиться на формування єдиного інформаційного простору або ж на розвиток загальних стандартів, що стосуються, перш за все, організації виробництва, побуту, соціального життя і т. д. Проте, також існують і скептичні оцінки процесів глобалізації. Так, американський політолог М. Вотерс вважає, що глобалізація – не зовсім нове явище. Насправді процеси, які отримали цю назву, пов'язані лише із закономірним ускладненням світу, яке існувало завжди. Але, на його думку, глобалізація стала такою актуальною темою лише через те, що з її допомогою намагаються довести існування нових загроз, чи, навпаки – переконують у майбутньому процвітанні людства [10].

Розуміння глобалізації залежить від теоретичних позицій авторів. Реалісти, визнаючи наявність суттєвих змін в сучасному світі, розглядають глобалізацію як процес еволюційного розвитку світу, а не як якісний стрибок у майбутнє. Неомарксистичні називають сучасні процеси кінцевою стадією розвитку капіталізму, що безумовно призведе до нестабільності сучасного світу. Але для більшості дослідників глобалізація – це якісно новий етап розвитку політичної, економічної, соціальної та культурної структури сучасного світу, а також всієї людської цивілізації.

Так, глобалізація стала яскравою характеристикою сучасного світу. І хоча вчені ще однозначно не висловилися щодо цього явища, вона уже відіграє важливу роль у розвитку людського суспільства, а вплив її відчутний у всіх сферах існування світової громади.

В суспільних науках першими про глобалізацію почали писати економісти, які звернули увагу на факт формування фактично єдиного світового ринку. Рушіями глобалізації є транснаціональні корпорації, які залучають капітал від вкладників з багатьох країн; а їхні заводи та фабрики розкидані по багатьох країнах світу та нерідко змінюють своє місцеположення відповідно до світової кон'юнктури. Одночасно з глобалізацією торгівлі та фінансів глобалізується і ринок праці. Працівники стають все більш мобільними в нових умовах виробничих відносин [2].

Одним із важливих напрямків впливу глобалізації є трансформація державно-правової сфери. Так, С. Тимченко та Л. Удовика говорять про три аспекти такого впливу. Перший пов'язаний із зміною взаємовідносин національних правових систем, посилення їх взаємозв'язку та взаємозалежності. Такий стан обумовлює другий аспект трансформаційних процесів, а саме: зміну теорії права відповідно до нових вимог. Третій аспект стосується створення правової культури та правової моделі нового зразка, які будуть дієвими в умовах глобалізаційних процесів [7].

Крім того, глобалізація в певній мірі сприяє розвитку демократичних процесів у світі, надаючи людям широкі можливості щодо вираження своєї думки та спілкування з іншими людьми, що певним чином впливає на політику. Одночасно бурхливий розвиток ринку в епоху глобалізації сприяє поширенню демократичних цінностей та інститутів.

Глобалізація – складний та багатозмістовний процес, який апелює і до національної безпеки. Безпека людини потребує заходів, спрямованих на зниження ризиків фізичного знищення, що зумовлює перегляд та удосконалення концептуальних основ в нових умовах. Внаслідок цього діапазон дослідження миру у світі постійно розширюється, доповнюючись новими проблемами безпеки. Останнім часом найбільш актуальними є зміни клімату, проблеми в енергетичному секторі безпеки, боротьба з міжнародним тероризмом, організованою злочинністю, розповсюдженням зброї масового знищення тощо. Жодна країна не може вирішити ці проблеми самотійно, необхідно виробляти спільні коаліційні рішення, проводити політику безпеки на основі співробітництва. На міжнародне співтовариство покладається відповідальність за контроль законних режимів, договорів, конвенцій і протоколів, які охоплюють широке коло питань. Проблеми безпеки останнім часом не стільки пов'язані із захистом території, як це було раніше, скільки з розповсюдженням і захистом правових норм [4].

Засоби масової інформації – також фактор розвитку глобалізації. Сучасна модель демократичного суспільства наголошує на ролі ЗМІ, особливо у формуванні громадської думки. В міру розвитку суспільства ЗМІ виконують наступні функції: виступають як носій інформації, служать ареною висловлення поглядів різних політичних сил, способом інтеграції носіїв різних думок у єдину культурну спільноту. Проте, сьогодні ЗМІ стали самотійно конструювати медіа-реальність. ЗМІ уже не відображають об'єктивну реальність, а розкривають її устрій, пропонуючи власну модель [3].

Глобалізація виявляє себе і в інших сферах. Глобалізаційний розвиток світу так чи інакше був пов'язаний із науково-технічним прогресом, який забезпечив не лише економічне та соціальне зростання, а й фактично сформував світову структуру. Сьогодні перш за все можна говорити про інформаційно-комунікаційні технології [10], які відкривають широкі можливості для взаємодії між окремими людьми та об'єднаннями шляхом інтенсифікації спілкування. Але одночасно посилюється і взаємозалежність світу. В результаті втрачають колишній зміст такі поняття як „територія” та „відстань”. З одного боку, територія розширюється далеко за межі національних кордонів, з другого – звужується. Виникають нові спільноти, які не завжди співпадають із національними чи географічними кордонами. Завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям перебудовуються усі сфери людської діяльності та стають все більше залежними одна від одної.

До важливих векторів глобалізації сьогодні належить освіта, яка не тільки не залишалася осторонь процесів глобалізації, а й активно залучається до них. Прискорення процесів глобалізації в економіці та політиці висувають нові вимоги до структури та якості освіти.

Аналіз літератури свідчить, що вплив глобалізації на освіту зумовлений такими чинниками [6]: перенесення на освіту неоліберальної ідеології, яка є характерною для глобальної економіки; розвиток науково-технічного прогресу та інформаційних технологій, що об'єктивно зумовлюють можливість інтеграційних процесів в освітніх системах; прагнення світового співтовариства до формування в сучасних умовах нових глобальних цінностей, серед яких провідними повинні стати гуманізм, толерантність, повага до представників інших культур, націй, релігій, схильність до співпраці з ними, до взаємозбагачення культур; вестернізація духовних цінностей, що пов'язана з домінуючою позицією західної цивілізації у житті людства.

Процеси глобалізації в освіті А. Сбруєва пропонує розглядати у кількох аспектах: інституціональному, концептуальному, процесуальному [5]. Інституційний стосується впливу міжнародних організацій на розвиток сучасної освіти, а саме ЮНЕСКО, Всесвітній Банк, Рада Європи, Організація економічного співробітництва та розвитку тощо. Ці організації здійснюють регулювання процесу розвитку світового освітнього простору та орієнтовані на: створення умов для розширення співробітництва народів у галузі освіти, науки й культури; забезпечення загальної поваги законності і прав людини; залучення більшого числа країн у процес підготовки правових основ для міжнародної інтеграції у сфері освіти; дослідження стану освіти у світі; прогнозування найефективніших шляхів розвитку та інтеграції; пропаганду прийнятих конвенцій і рекомендацій; збір і систематизацію звітів держав про стан освіти.

Досить впливовим стосовно розвитку глобалізаційних процесів в освітній сфері залишається Всесвітній Банк. На переконання фахівців Банку, найважливішими чинниками, які впливають на розвиток освіти, є демократизація, ринкова економіка, глобалізація, технологічні інновації, еволюція суспільного фактору. Своєю діяльністю Банк сприяє наданню

кожному індивіду шансу для отримання освіти на належному рівні якості; відповідних навичок, достатніх для життя в умовах глобальної економіки; користування вигодами, що створює освіта у громадському житті тощо.

Отже, базуючись на результати досліджень експертів освітньої політики Всесвітній Банк пропагує шляхи поліпшення якості освіти за рахунок: переходу від традиційних методів до інноваційних, що передбачають індивідуалізацію навчального процесу, надання йому форми активного творчого співробітництва всіх учасників; акцентування уваги на розвитку фундаментальних навчальних навичок (читання, письмо, лічба, навички мислення, соціальні навички); надання можливості навчатися у будь-якому віці, що необхідно для набуття професійної мобільності; оптимізації інфраструктури освітньої сфери.

Процесуальний аспект тяжіє до трансформацій в самому навчально-виховному процесі. Так, відбулося запровадження ще у XVII ст. класно-урочної системи, перехід від монополії класичної середньої освіти до співіснування класичної та реальної на початку XX ст., введення обов'язкової початкової, а потім і базової (неповної середньої) освіти; розробка та введення стандартів якості освіти тощо.

З приводу концептуальних чинників, то аналіз наукової літератури доводить [5, с. 6], що освіта розвивається під впливом інших суспільних партнерів: макроекономічного, економічного, макрополітичного, соціально-політичного, соціального, демографічного, інформаційно-технологічного, соціально-освітнього, професійно-освітнього. На думку науковців завдяки трансформаціям в інших сферах, освіта набуває нових форм та характеристик.

Для українців глобалізація є дещо новим поняттям, і люди реагують на нього по-різному. Українські дослідники говорять про два напрямки впливу глобалізації на освітню систему: інтернаціоналізацію навчальних закладів та власне глобалізацією освіти [5]. Інтернаціоналізація – це розширення двосторонніх і багатосторонніх зв'язків між навчальними закладами різних країн на основі взаємовигідного співробітництва. Її мета – підвищення ефективності освітньої і науково-дослідної роботи, розширення мобільності викладачів та студентів (слухачів).

Що стосується глобалізації освіти, тут не існує рівності. Натомість є підпорядкування освіти „інтересам могутніх іноземних транснаціональних корпорацій, які нав'язують свої стандарти навчання, свою мову спілкування, не рахуючись з національними особливостями...” [1, с. 26]. Глобалізація в освіті, як і в інших галузях являє собою об'єктивний, але далеко неоднозначний процес. Його головна небезпека вбачається дослідниками в тому, що „замість єдності в багатоманітності і розширення освітніх можливостей можна одержати сумну уніфікацію, одноманітність і втрату самотнього творчого потенціалу національних (регіональних) освітніх систем” [6, с. 3].

У цьому контексті хотіли б зупинитися на проблемах, які постають перед вищою школою України. Перша з них пов'язана із запровадженням на національному ґрунті поширеної на Заході концепції вищої освіти як сфери послуг, що усуває з освітнього процесу громадянсько-виховні функції.

Основний негатив такого підходу вбачається в уніфікації навчально-виховного процесу, втраті специфіки національної системи освіти. Крім того, сьогодні зростає потреба не просто у високоосвіченому фахівцеві, а в патріотично налаштованій особистості. Досягти цього можна базуючись на національних традиціях та мові, які мають враховуватися в навчально-виховному процесі.

Так, глобалізація – доволі неоднозначний процес, що має безліч різноманітних наслідків. У феномені сучасної глобалізації поряд із позитивними моментами спостерігаються і негативні. Можна назвати два негативних параметри – нерівномірність глобалізації та її некерованість. Перший у значній мірі пов'язаний з об'єктивними процесами, що відбуваються у світі, та з новим етапом світового економічного, політичного та соціокультурного розвитку. Другий параметр визначається суб'єктивними факторами. Від того, наскільки людство може контролювати глобалізаційні процеси сьогодні, залежить майбутнє його розвитку завтра.

Висновки. Таким чином, глобалізація – сучасна умова розвитку суспільства, яка впливає на усі сфери людського життя. Освіта також не залишилася осторонь. Проте нові умови розвитку створюють як позитивні, так і негативні явища. Так, серед позитивних можна назвати: створення умов для розширення співробітництва у галузі освіти; забезпечення прав людини на освіту; розробка найефективніших методів та педагогічних технологій; пропаганду прийнятих конвенцій і рекомендацій в освітній політиці. Серед негативних виділяють уніфікацію та одноманітність, що в майбутньому може призвести до втрати самобутності. В подальшому планується детально дослідити вплив глобалізацій цих процесів на систему освіти України та проаналізувати вимоги до структури та якості освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Канаев Н.М. Глобализация и высшее образование. Взгляд из ЮНЕСКО / Н.М.Канаев // Философия образования. – 2005. – № 1 (12). – С.26-31.
2. Мозговий О.Л. Деякі питання глобалізації // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: Зб. наук. праць. / відп. ред.: М.М.Бровко, О.Г.Шутов. – К.: Віпол, 2004. – Вип. 14. – С. 15-23.
3. Плющ О. Трансформація ролі ЗМІ в умовах глобалізації / О. Плющ. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=75&c=1769>
4. Потехін О. Глобалізація системи безпеки: навч. посіб. / О.Потехін, І.Тодоров. – Донецьк, 2011. – 248 с.
5. Сбруєва А.А. Порівняльна педагогіка: навч. посіб./ А.А.Сбруєва. – Суми: Ред.-вид. відділ СДПУ, 1999. – 300 с.
6. Семенов С.Н. Российская высшая школа в условиях глобализации / С.Н.Семенов, А.Н.Семенова // Философия образования. – 2005. – С.3.
7. Тимченко С.М. Глобалізація і право: напрями впливу і тенденції розвитку / С.М.Тиченко, Л.Г.Удовика // Вісник Запорізького національного університету. 2009. – №1. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vznu/Jur/2009_1/6-22.pdf

8. Шипілова Л. Глобалізаційні процеси і національна безпека України / Л.Шипілова. – Режим доступу: <http://defpol.org.ua/site/index.php/uk/архив/kolonkaavtora/5980-2011-06-17-06-57-08>
9. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture / R.Robertson. – London, 1992. – 176 p.
10. Waters M. Globalization / M.Waters. – London: Routledge, 1995. – 213 p.

АНОТАЦІЯ

Берестецька Н.В. Глобалізаційні аспекти розвитку сучасного суспільства як педагогічна проблема. Пояснено явище глобалізації та вплив глобалізаційних процесів на розвиток суспільних відносин, а також проаналізовано зв'язок глобалізації та педагогіки, уточнено деякі аспекти адаптації системи освіти в новому середовищі.

Ключові слова: глобалізація, система освіти, інтернаціоналізація, співробітництво.

АННОТАЦИЯ

Берестецкая Н.В. Глобализационные аспекты развития современного общества как педагогическая проблема. Объяснено явление глобализации и влияние глобализационных процессов на развитие общественных отношений, а также проанализировано связь глобализации и педагогики, описаны некоторые аспекты адаптации системы образования в новой среде.

Ключевые слова: глобализация, система образования, интернационализация, сотрудничество.

SUMMARY

Berestetska N.V. Globalization aspects of modern society as pedagogical problem. The phenomenon of globalization and influence of globalization processes upon the development of social relations has been explained; the connection of globalization and pedagogics has been analyzed; and some aspects of adaptation of educational system to new environment have been specified.

Key words: globalization, educational system, internationalization, cooperation.